

ТИПОВІ ПОМИЛКИ У СТРУКТУРІ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДРУКОВАНИХ ЗМІ)

Систематизовано різнотипні синтаксичні аномативи, вилучені з газет, та запропоновано шляхи їх усунення. Простежено частотність кожного типу помилок і ступінь їхнього лінгворизику у процесі редагування.

Систематизированы различные синтаксические аномативы, изъяты из газет, и предложены пути их устранения. Определена частотность каждого типа ошибок и степень их лингвориска в процессе редактирования.

In the article the polytypic abnormities from the newspapers are systemized, and the ways of improvement are suggested. The frequency of every type of mistake as well as the level of linguistic risk in the process of editing is traced.

Ключові слова: мовна норма, мовна помилка (анорматив), синтаксична норма, синтаксична помилка.

Ключевые слова: языковая норма, языковая ошибка (анорматив), синтаксическая норма, синтаксическая ошибка.

Key words: linguistic norms, linguistic mistake (abnormity), syntactic norms, syntactic mistake.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність проблем помилкознавства зумовлюється потребами комплексного аналізу мовних аномативів у журналістських текстах, удосконалення процесу редагування, підвищення рівня мовної культури в сучасних друкованих ЗМІ, а також недостатньою опрацьованістю питання про критерії виявлення помилок під час редагування журналістських повідомлень.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Журналістські помилки ґрунтовно вивчають А. О. Капелюшний [2] та Т. Г. Бондаренко [1]. Дослідники зробили спроби системного опису феномена помилки, простежили типологічні ознаки ненормативних одиниць, з'ясували причини виникнення помилок кожного типу, розробили критерії виявлення мовних помилок під час редагування газетних текстів тощо.

Аналізований у статті фактаж дібрано шляхом суцільного лінгвообстеження всеукраїнської газети «День», а також газет «Луцький замок» (м. Луцьк, Волинська область) та «Край Кам'янецький» (м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область). У покликаннях на ці видання використано умовні скорочення відповідно Д, ЛЗ, КК, а далі вказано дату виходу номера та сторінку, на якій засвідчено помилку. На матеріалі окреслених газет подібні дослідження досі не виконувалися.

Формулювання мети та завдань статті. Метою пропонованого дослідження передбачено систематизувати помилки у структурі складнопідрядного речення та окреслити ступінь лінгворизику помилок кожного типу у процесі редагування журналістських повідомлень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Негативний мовний матеріал, вилучений із газет, відбиває велику частотність різнотипних помилок у структурі складнопідрядного речення.

Так, у газетних текстах виявлено численні конструкції, що засвідчують неправильну побудову складнопідрядних речень із підрядними означальними. Згідно з нормою, у таких реченнях підрядна частина може займати або постпозицію, або інтерпозицію, але обов'язково після опорного субстантива [3, с. 321]. Тому типовою позицією пояснюваного іменника є розміщення його безпосередньо перед сполучним засобом, унаслідок чого виникає співвідношення «субстантив + сполучне слово (сполучник)».

Як приклад порушення цієї схеми наведемо конструкцію *Пані Тетяні судилося пройти через пекло радянських таборів, яка п'ятнадцятирічною юнкою була засуджена на 10 років* (ЛЗ 22.11.07, с. 12), де присубстантивно-означальна підрядна частина мала б бути розміщена безпосередньо після опорного іменника *Тетяні*. Подібно в реченні *Наразі буріння триває лише на газовій свердловині «Бояриня-3» в західній Україні, яка виглядає перспективною й уже пробурена до глибини 4,514 тисячі м* (Д 20.06.09, с. 5) означальна підрядна частина мала б бути розміщена після опорного іменника *свердловині*. Після адекватного редагування речення можуть мати таку структуру: *Пані Тетяні, яка п'ятнадцятирічною юнкою була засуджена на 10 років, судилося пройти через пекло радянських таборів; Наразі буріння триває лише в Західній Україні на газовій свердловині «Бояриня-3», яка виглядає перспективною й уже пробурена до глибини 4,514 тисячі метрів.*

У випадку *Президент Швейцарії висловив свою позитивну оцінку розвитку відносин України із західними країнами, які «розвиваються у вірному напрямку»* (Д 16.05.09, с. 1) означальне речення стоїть після іменника *країнами*, хоча означає субстантив *відносин*. У процесі редагування речення може набути такого вигляду: *Президент Швейцарії позитивно оцінив розвиток відносин України із західними державами, сказавши, що ці відносини «розвиваються у правильному напрямку».*

У конструкції *Багато хто чекав рішучої контратаки на керівництво України, що переконає Януковича й Азарова стосовно зони вільної торгівлі з європейцями* (Д 14.04.11, с. 4) підрядна означальна частина також розташована не безпосередньо після означуваного нею іменника *контратаки*, що треба усунути при редагуванні: *Рішуча контратака на керівництво України, якої багато хто чекав, мала б переконати Януковича й Азарова... або Багато хто чекав, що керівництво України зіткнеться з рішучою контратакою, яка переконає Януковича й Азарова...*

Труднощі виникають у читача і в сприйнятті змісту конструкції *У ній загинули польський президент Лех Качинський і ще 87 пасажирів і 8 членів екіпажу, які прямували на пам'ятні заходи до Катині* (Д 21.04.11, с. 3) через

розміщення підрядного означального речення безпосередньо після сегмента 8 членів екіпажу (на пам'ятні заходи прямували якраз пасажери літака, а не екіпаж). У цьому випадку підрядну частину варто перебудувати на окреме речення, наприклад: *Літак прямував на пам'ятні заходи до Катині.*

Дистантна позиція підрядної частини щодо означуваного іменника засвідчена і в реченні *Рада Європи не залишає сподівань на приєднання Білорусі до європейських інституцій, яка поки що має статус гостя у Парламентській Асамблеї* (Д 15–16.04.11, с. 3). Помилку можна легко усунути: *Рада Європи не залишає сподівань на приєднання до європейських інституцій Білорусі, яка поки що має статус гостя у Парламентській асамблеї.*

У реченні *Зінаїда Костянтинівна згуртувала навколо себе колектив педагогів, закоханих у свою справу, який давав вихованцям міцні знання* (КК 09.09.11, с. 5) підрядна означальна частина від означуваного іменника *колектив* відмежована поширеним відокремленим означенням, а це ускладнює сприйняття змісту. Подібну помилку засвідчує й речення *Надзвичайно гарний куточок для розвитку зеленого туризму, що омивається річкою Збруч* (КК 09.09.11, с. 5). Підрядна частина повинна б стояти безпосередньо після іменника *куточок*: *Надзвичайно гарний для розвитку зеленого туризму куточок, що омивається річкою Збруч.*

Невдале розташування підрядної частини ускладнює сприйняття читачем змісту загалом надто громіздкого речення *Болючою проблемою зустрічі, для мене, стало питання, яке назріло після обговорення книжки «Апокрифи Клари Гудзик», вже загубленої у віках традиції Політехнічного університету поширювати гуманітарні знання* (Д 14.02.09, с. 6). Після редакторського втручання ця конструкція може набути, наприклад, такого вигляду: *Болючою проблемою після обговорення книги «Апокрифи Клари Гудзик» стала забута традиція поширювати у Політехнічному університеті гуманітарні знання.*

Подібне явище помічено в конструкції *Можна навести свіжий і досить кумедний приклад: суперечка, який подає www.ua.pravda, між представником Партії регіонів Борисом Колесниковим та лідером КПУ Петром Симоненком* (Д 16.05.09, с. 4): підрядна означальна частина, «вмонтована» в середину головної, ускладнює сприйняття змісту речення. У процесі редагування підрядне речення варто загалом опустити: *Можна навести свіжий і досить кумедний приклад: www.ua.pravda подає суперечку між представником Партії регіонів Борисом Колесниковим та лідером КПУ Петром Симоненком.*

Невдале розташування підрядного означального речення простежено й у випадках *ФДМ наразі не планує знижувати стартову ціну акцій що виставляються на продаж обленерго* (Д 16.05.09, с. 5) та *ФДМ повинен знизити ціну на пакет акцій, що виставляється на 20-30%* (Д 16.05.09, с. 5). Можливі варіанти редагування такі: *ФДМ поки що не планує знижувати стартову ціну акцій обленерго, що виставляються на продаж; ФДМ повинен на 20–30 % знизити ціну пакету акцій, що виставляється.*

У випадку *Віце-президент вітав зважену відповідь влади Грузії на акції протесту, що відбуваються та їхні* (треба: її) *спроби підключитися до діалогу з*

непарламентською опозицією (Д 16.05.09, с. 3) підрядне означальне речення що відбуваються вважаємо семантично порожнім.

Зміст речення *Віталій Кличко офіційно затверджений як суперник переможця зустрічі на звання чемпіона світу між нігерійцем Пітером і росіянином О. Маскаєвим, що запланований на 2 лютого в США* (ЛЗ 06.12.07, с. 14) спотворюють відразу дві синтаксичні помилки. По-перше, присубстантивно-означальна підрядна частина *що запланований на 2 лютого в США* від опорного іменника *зустрічі* відділена іншими поширювачами. По-друге, у цьому ж підрядному реченні допущено помилку в узгодженні підмета з присудком: присудок *запланований* має форму чоловічого роду, а займенникові-підметові *що* в головному реченні відповідає опорний іменник жіночого роду *зустрічі*.

Ненормативну побудову складнопідрядних речень із підрядними з'ясувальними представлено у випадках *Чи виграє Україна від того, якщо Ющенко відмовиться від участі в президентських перегонях?* (Д 13.02.09, с. 4); *Колишній командир полку стратегічних бомбардувальників полковник у відставці Іван Микитів, розповідав мені, коли до його „М'ясищева-4” з ядерними боєголовками на борту, підлітали „натовські” перехоплювачі та вітали його екіпаж дружніми помахами крил* (ЛЗ 13.03.08, 6). Згідно з синтаксичною нормою, у підрядній частині, яка повідомляє про дійсність факту, варто вживати сполучник *що*, рідше – *як*. Сполучник *якщо*, сполучне слово *коли* контексту не відповідають, бо вносять у речення додатковий відтінок відповідно умови та часу.

Відомі й інші випадки використання у складнопідрядному реченні ненормативних сполучних засобів, наприклад, сполучного слова *допоки*, яке в українській мові кваліфіковане як діалектизм [3, с. 373]: *Допоки ж «нагорі» від суперечок та словесних баталій пір'я з політиків летить, українські школярі проходять тестування* (Д 16.05.09, с. 8).

Часом у складнопідрядному реченні знаходимо помилки в оформленні головної частини, наприклад: *Головними темами диспутів, які проводилися лише англійською, були спільні для Європи й України проблеми, це формування спільного й прагматичного ставлення до європейської інтеграції* (Д 16.05.09, с. 2). Із метою адекватного редагування у головній частині підмет і присудок варто переоформити на однину: *Головною темою диспутів, які проводилися лише англійською, була спільна для Європи й України проблема формування однакового прагматичного ставлення до європейської інтеграції*. Помилку в головній частині на рівні головних членів речення виявлено й у конструкції *Одним із важелів, що стимулюють роботодавців брати на роботу випускників – послуга з відшкодування заробітної плати молодій людині службою зайнятості* (ЛЗ 29.11.07, с. 4) тощо.

Одне з помилконебезпечних місць у газетних текстах – складнопідрядні речення з кількома підрядними. Трапляються випадки, що в таких конструкціях дві підрядні частини приєднуються за допомогою тих же сполучних засобів. Так, у реченнях *Інша річ, що я не чекаю, що Довгий завтра або післязавтра опиниться на лаві підсудних* (Д 21.04.11, с. 2); *Із звіту виходить, що в році, що*

минає, під час виконання своїх професійних обов'язків загинуло 64 журналісти (ЛЗ 20.12.07, с. 5) двічі вжито *що*. Накопичення одного сполучного засобу і наявність двох підрядних частин обтяжують речення. Анорматив у першому випадку можна усунути шляхом заміни головної частини вставною конструкцією з *іншого боку* та перебудови підрядної частини *що я не чекаю* на головну через вилучення сполучника. У другому випадку сегмент *в році, що минає* можна замінити підрядним словосполученням *в цьому році, цього року* чи *под*.

Суттєвого редагування потребує речення з послідовною підрядністю *Я вважаю, що дуже погану послугу для суспільства роблять ті пієтети, які постійно виходять від політиків про освіченість суспільства, про його мудрість, вибраність і т. ін.* (Д 19.06.09, с. 4). Підрядна частина *які постійно виходять від політиків* відокремлює від слова *пієтети* залежні від нього однорідні додатки *про освіченість, про мудрість*. Після усунення комплексу помилок речення може набути такого вигляду: *Я вважаю, що дуже погану послугу суспільству роблять ті політики, які постійно з пієтетом говорять про його освіченість, мудрість, вибраність і т. ін.*

Помилку в оформленні однієї з однорідних частин складнопідрядного речення *І знову переживаємо ті роки, дні, години, що були разом, і які на відстані років так швидко промайнули* (Д 16.05.09, с. 8) можна усунути, замінивши сполучний засіб: *І знову переживаємо ті роки, дні, години, в які ми були разом і які так швидко промайнули.*

Проблема у сприйнятті читачем змісту складнопідрядного речення *Більшість ресторанів, що стали предметом оцінки, належать до так званого «вищого цінового сегменту», середній чек яких складав 150-200 гривень і які працювали на той час не менше півроку* (Д 20.06.09, с. 5) зумовлена ненормативним розташуванням однорідних підрядних частин: два підрядні означальні речення розташовані на відстані від іменника *ресторанів*, до якого вони відносяться. Один із можливих варіантів редагування – зменшення кількості підрядних частин та ускладнення головного речення однорідними присудками: *Більшість ресторанів, що стали предметом оцінки, працювали на той час не менше півроку і належали до так званого «вищого цінового сегменту», де середній чек складав 150-200 гривень.*

Окрему групу синтаксичних помилок становлять ненормативні утворення, які засвідчують порушення відповідності займенникових еквівалентів замінюваним словам. Таку невідповідність помічено, наприклад, у випадках, коли займенники виражають синтаксичний зв'язок між частинами складнопідрядного речення: *Вечорами графські діти запрошували молодь до себе у гості, щоб ті* (треба: *та* [молодь]) *приходили* (треба: *приходила*) *в українських одностроях* (ЛЗ 06.12.07, с. 12); *В нас є [...]* *молодь, які свято шанують* (треба: *яка свято шанує*) *українське слово, пісню й музику* (КК 09.09.11, с. 6); *Проведено капітальні ремонти в навчальних закладах, де його* (треба: *їх*) *роками не було* (КК 09.09.11, с. 1); *Поцікавилася Ніна Фабіянська в малечі, чи добре їм* (треба: *їй*) *у садочку* (КК 09.09.11, с. 1); *Однією з головних передумов написання Стратегії стало започаткування ЄС нової бюджетної*

лінії... згідно з яким (треба: згідно з якою [лінією]) на транскордонну співпрацю передбачається виділити більше 186 мільйонів євро (ЛЗ 29.11.07, с. 2); Можна навести свіжий і досить кумедний приклад: суперечка, який (треба: яку) подає www.ua.pravda (Д 16.05.09, с. 4) та ін.

Невідповідність займенникових еквівалентів змінюваним словам простежено і в інших конструкціях: Земельна ділянка, що використовується санаторієм, має рекреаційне призначення, й внаслідок цього на ньому (треба: на ній) заборонена нецільова діяльність (Д 16.05.09, с. 2); Так і нерозумній нашій молоді, задуреній російськомовною попсою, рінгтонами, серіалами і детективами, здається, що, перейшовши на калічену російську, вони стають сучаснішими, крутішими (треба: вона стає сучаснішою, крутішою) (Д 14.04.11, с. 6); Віце-президент вітає зважену відповідь влади Грузії на акції протесту, що відбуваються та їхні (треба: її) спроби підключитися до діалогу з непарламентською опозицією (Д 16.05.09, с. 3) та ін.

Висновки. Систематизація синтаксичних аномативів, вилучених із друкованих ЗМІ, дозволила оцінити ступінь лінгворизику, який виникає у процесі редагування журналістських текстів. Найвищий ступінь помилконебезпечності мають складнопідрядні речення із присубстантивно-означальними підрядними частинами.

Нижчий ступінь лінгворизику мають такі синтаксичні помилки: використання у складнопідрядному реченні не відповідних контексту чи ненормативних сполучних засобів; накопичення того ж сполучного засобу у складнопідрядному реченні з кількома підрядними; невмотивоване обтяження складнопідрядного речення кількома підрядними; ненормативне розташування однорідних підрядних частин; порушення відповідності займенникових еквівалентів змінюваним словам.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. **Бондаренко Т. Г.** Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Т. Г. Бондаренко / Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2003. – 18 с.
2. **Капелюшний А. О.** Стилїстика й редагування : практичний словник-довідник журналіста / А. О. Капелюшний. – Л. : ПАІС, 2002. – 576 с.
3. **Словник української мови** : в 11 томах. – Т. 2 / Ред. П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. – К. : Наукова думка, 1971. – 550 с.
4. **Сучасна українська мова** : [підручник] / за ред. О. Д. Пономарева. – К. : Либідь, 1997. – 400 с.